

CHANG CHOLG'U IJROCHILIGI RIVOJIDA USTOZ AHMADJON ODILOVNING O'RNI

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i03.055>

Gulnozaxon To'xtasinova

Andijon viloyati, T.Sodiqov nomidagi 7-musiqaga ixtisoslashtirilgan maktab
internati

Annotatsiya: Mazkur maqolada ustoz san'atkor Ahmadjon Odilovning ijod va hayot yo'llari aks ettirilgan bo'lib, unda ustozni musiqa san'atidagi fidokorona mehnatlari hamda chang cholg'usi rivojiga qo'shgan hissasi yoritilgan.

Kalit so'zlar: musiqa, chang, uslub, ta'lim, madaniyat, san'at, ijrochlik, mohir

THE ROLE OF TEACHER AHMADJON ODILOV IN THE DEVELOPMENT OF CHANG INSTRUMENT PERFORMANCE

Gulnozakhon Tokhtasinova

Andijan region, T.Sodikov specialized music boarding school No. 7

Abstract: This article reflects the creative and life path of the master artist Ahmadjon Odilov, highlighting his selfless work in the art of music and his contribution to the development of the zither.

Keywords: music, dust, style, education, culture, art, performance, master

O'zbek musiqa ijrochiligida ko'plab ustoz san'atkorlar ijod qilib o'tishgan va ular o'z ijro maktablari ega bo'lishgan. Ana shunday o'z maktabiga ega bo'lgan atoqli namoyonda ustozlardan biri, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan san'at arbobi, professor, mohir sozanda Ahmad Odilovich Odilovdir. U O'zbekiston kompozitorlarining turli janr va shakldagi asarlarining ilk ijrochisidir. Shuningdek, u konservatoriya changchilar ansamblining tashkilotchisi hisoblanadi.

A.Odilov 1928-yil 21-iyulda Toshkentning Sirli masjid mahallasida, ishchi Odil Bobomammedov oilasida dunyoga keldi. U o'zining intiluvchangligi, ziyrakligi va tirish-qoqligi bilan boshqa bolalardan ajralib turar edi. Mohir sozanda Nuriddin aka Halilov Ahmad akani Muqimiy nomidagi teatrga o'zlari bilan tez-tez olib borardilar. U yerda yosh musiqa ixlosmandi "Tohir va Zuhra", "Nurxon", "Oftobxon" kabi spektakllarni zavq bilan tomosha qiladi. Orkestr sozandalari joylashgan maxsus

o‘radan taralayotgan yoqimli navolarga mahliyo bo‘lib, sirli ohanglar og‘ushida o‘z kelajagini musiqa san’ati bilan bog‘lashga ahd qiladi.¹

Changchi Rahim Nurmuhamedovning juda ustalik bilan kuylarni yoqimli va ravon ijro etishi, chang cho‘plarini aniq mo‘ljall bilan cholg‘uning torlariga urushi Ahmadning nazarida juda sehrli edi. Ahmad changdan ko‘zini uzmas undan taralayotgan ohanglarga mahliyo bo‘libgina qolmay, uning pardalarini, torla-rining nomini eslab qolishga harakat qilardi. Rahim akadan ruxsat so‘rab changda cho‘p tashlashni ham mashq qila boshlaydi.

1943-yilning boshlarida Ahmadni Hamza nomli musiqa bilim yurtiga akasi Komil o‘zi bilan birga olib boradi. U yerda Ahmadni shu bilim yurti o‘qituvchisi Abdusamad Ilyosov: “Qani mana bu chang oldiga yaqinroq kel. Bu cho‘plar mohir qo‘l va qaynoq qalb egasida sehrli sadolar taratishi mumkin. Endi changda o‘zing chalib ko‘rginchi senda qanday taasurot qoldirar ekan?”, - dedi. Oz muddat o‘tmay yosh Ahmad bilim yurtiga o‘qishga kiradi.

U o‘zbek kuylari bilan bir qatorda, boshqa xalqlar musiqasini hamda rus va Yevropa mumtoz kompozitorlari asarlarini o‘rgandi. Jumladan, milliy kuylarimizdan “Tanovar”, “Jonon”, “Farg‘onacha”, S.Boboyevning ijodidan chang va orkestr uchun “Konsertino”, I.Admonining chang va fortepiano uchun “Kuy”, A.Spendi-yarovning “Haytarma”, I.S.Bax ijodidan skripka va orkestr ijrosi uchun yozilgan “Konsert”, F.Shopenning “Vals” kabi asarlarini mahorat bilan ijro etganida ko‘plab tomoshabinlar lol qolganlar².

Ahmad Odilovning oliy maqsadi - konservatoriyada o‘qish va malakali ustozlar bilimidan bahramand bo‘lish edi. Taqdir taqozosi bilan u 1948-yilda konservatoriyaning ikkinchi kursiga qabul qilindi. Ixtisoslik bo‘yicha A.Petrosyans, N.Goldman, Sh.Shpital-niy, A.Davidovlardan ta‘lim oldi, musiqa nazariyasini N.Koralskiy, musiqa adabiyoti tarixini S.Veksler, F.Karomatov, V.Uspenskiy, I.Blagoreshenskiy kabi ustozlardan o‘rgandi. O‘zbekiston kompozitorlari asarlaridan S.Boboyevning Chang va xalq cholg‘ulari orkestri uchun “Konsertino”, Fattoh Nazarovning “Qo‘shiq va raqs”, G‘.Qodirovning “Syuita”si, M.Ashrafiyning “Farg‘onacha yalla”, “So‘zsiz qo‘shiq”lar A.Odilov konsert repertuaridan mustahkam o‘rin egallagan.

Uning ijrosidagi chang taronalari O‘zbekiston radiosi “Oltin fondi”da alohida o‘rin tutadi. U chang cholg‘usi ijrochilik imko-niyatlarini nafaqat O‘zbekistonda balki, barcha xorijiy mamlakatlarda, jumladan, Suriya, Livan (1971), Birma, Laos, Vetnam (1974, 1986), Vengriya (1978), Polsha (1980), Bolgariya (1983) da targ‘ib etgan. Ahmad Odilov o‘qituvchilik faoliyatini 1944-yili Hamza nomidagi bilim yurtida

¹ Lutfullayev A. O‘zbek xalq cholg‘ularida ijrochilik tarixi, 2006, 15-6et.

² Ил ы ма н ба.

boshlaydi. Keyinchalik 1957-1960-yillarda mazkur bilim yurtining direktori bo'lib ishlaydi.

Ahmad Odilov konservatoriyada o'qib yurgan kezlari dayoq birinchi kurs talabalariga chang sinfidan dars bera boshlaydi. Uning shogirdlari 100 dan ortiq bo'lib, birinchisi Farruh Mirusmonovdir. Ular Respublikamizning barcha viloyatlarida, shuningdek Tojikiston, Qirg'iziston Respublikalarida ustozdan olgan saboqlarini yangi zamonaviy bilimlar bilan boyitgan holda hayotga tadbiiq etdilar³.

Kamtarin inson, ajoyib sozanda, mohir murabbiy hamda jamoat arbobi Ahmad Odilov tomonidan chop ettirilgan darsliklar va o'quv qo'llanmalar Respublikamizda yosh iste'dod sohiblarini tarbiyalashda, musiqa ta'limining barcha sohalarida muhim omil-ga aylangan. Ular O'zbekistonda cholg'u ijrochiligi san'atining rivojlanishiga va uning ommalashuviga hamda kompozitorlik ijodiyotini targ'ib qilishga xizmat qilmoqdalar.

A.Odilovning ijrosidagi shijoat, uni tinimsiz bir necha soatlab chang cholg'usida mashq qilishining natijasidir. Chunki bu cholg'uda texnik jihatdan asarning murakkab va ustalik bilan ijro etilishi talab qilinadigan qismlarida sozanda qo'l harakatlarini ma'lum darajada to'g'ri taqsimlashi kerak. Biroq, ayrim ijrochilar bunday holatlarga hamma vaqt ham e'tibor bermaydalar. Natijada⁴ qo'llarning bir-biriga to'qnashuvi, bir qo'lning ikkinchisi ustidan o'tib chalkashib ketishi yoki shoshilinchda bir qo'lning o'zida ikki pardani sadolantirish kabi holatlar ijrochi uchun texnik qiyinchiliklarni tug'diradi. Shu boisdan, elga tanilgan ijrochilar o'zining mavqeini saqlab turishi uchun hamisha mashq qilib turganlar.

Mohir ijrochining ijodiy qirralaridan yana biri chang cholg'usi uchun maxsus asarlar yaratilgunga qadar, milliy merosimiz namunalari va jahon klassik durdonalarini chang uchun moslashtirib notaga tushirgan. "Farg'onacha jonon", "Qo'shchinor", "Aliqambar", "Rohat", "Navro'zi Ajam", "Munojot", "Samoi Dugoh" va boshqalar shular jumlasidandir. Ayniqsa, sho'x va o'ynoqi haraktega ega bo'lgan "Rohat" kuyini o'z vaqtida O'zbekiston xalq artisti Orif Qosimov dutor uchun, O'zbekiston xalq artisti Muhammadjon Mirzayev rubob uchun, keyinchalik A.Odilov, M.Mirzayev hamkorligida bu asarni chang uchun moslashtirishga muyassar bo'lganlar. Ushbu asardagi bezak qochirimlar, rang-barang usullar (urma zarb, rez, cho'p chertmak, glissando, dutor cholg'usiga xos bo'lgan teskari zarb) chang cholg'usida yangicha talqinda sadolantirildi. Sozanda tomonidan ijro qilingan o'zbek xalq kuylari "Qarinavo", "Rohat", "Samoi Dugoh", S.Boboyevning chang va orkestr uchun "Konsertino", I.Hamroyevning chang va o'zbek xalq cholg'ulari orkestri uchun "Konsert", J.Bizening "Karmen" operasiga muqaddima va boshqa asarlar magnit

³ Lutfullayev A. O'zbek xalq cholg'ularida ijrochilik tarixi, 2006, 15-6et.

⁴ Texnika – ish usuli. Musiqiy texnika – musiqa chalishda yuksak mahoratga erishish, ya'ni, kasbiy usullar bilan bog'liqlik.

tasmalariga yozib olinib, hozirgi kunda O'zbekiston radiosi orqali musiqa shinavandalariga taqdim etilmoqda.

Chang cholg'usining vazni og'ir, uni soz holatiga keltirish uzoq vaqt talab etilishiga qaramay, A.Odilov talabalardan iborat changchilar ansamblini tuzish kabi qaltis ishga qo'l urdi. Ansambl jamoasini har oyda oynai jahon orqali konsert dasturlari bilan chiqishlari va turli tadbirlarda faol qatnashib turishi, bu cholg'u targ'ibotiga ijobiy ta'sir etdi. Natijada, chang ijrochilari (ayniqsa qizlar) yildan yilga ortib bordi. Islohotchi-changchi tadqiqot laboratoriyasining sozgar ustalari bilan hamkorlikda chang cholg'usini takomillashtirish ishlariga ham o'z hissasini qo'shgan. A.Petrosyans, Usta Usmon Zufarov, S.Didenko tomonidan yasalgan chang cholg'ulariga qo'shimcha pardalar qo'shish, teng yarim pardali tovushqatorni joriy qilish ishlarida faol qatnashgan. Yangicha mazmunda yasalgan chang cholg'ularini dastlab A.Odilov amaliyotda tajribadan o'tkazgan. Ko'p qirrali sozanda ijrochilik tarixini o'rganishga ham kata e'tibor berdi va talaygina ilmiy maqolalar, darslik va ilmiy-metodik qo'llanmalar, o'zbek xalq cholg'ularida ijrochilik tarixini sharhlovchi risolalar yaratdi. Bular, "Chang uchun darslik" (A.Petrosyans. A.Odilov 1961, 1978). Chang cholg'usida texnik ijro mahoratlarini rivojlantirishga mo'ljallangan "Chang uchun gamma, mashq va etyudlar" (1968) o'quv qo'llanmasi, o'zbek kompozitorlari asarlaridan tashkil topgan "Chang taronalari" (1974) nota to'plami, "O'zbek xalq cholg'ularida ijrochilik tarixi" (1995) risolasi va h.k. A.Odilov O'zbekiston davlat konservatoriyasida ko'p yillik ustozlik faoliyati davomida talaygina shogirdlar (Tohir Sobirov, Baxtiyor Aliyev, Temur Maxmudov, Rustam Xo'jayev, Farruh Mirusmonov, Anvar Lutfullayev, Baxtiyor Abdurahmonov, Komil Shermatov, Dilshod Mutalov va h.k.) tarbiyalab, xalq cholg'ularida ijrochilik yo'nalishida birinchi bo'lib professor unvoniga sazovor bo'lgan. A.Odilovning ko'zga ko'ringan shogirdlaridan biri Respublikada taniqli ijrochi Tohir Sobirov uzoq yillar davomida O'zbekiston davlat filarmoniyasi qoshidagi To'xtasin Jalilov nomidagi xalq cholg'ulari orkestrida faoliyat olib bordi.

"Ustozim Ahmad aka juda bilimdon, nihoyatda kamtar ijrochi bo'lib, uning ijro dasturi bag'oyat kengdir. San'atga bo'lgan sadoqatni, qat'iyat va mustahkam irodani, mehnatga vijdonan munosabatda bo'lishni shu ustozimdan o'rgandim"⁵, - deydi shogirdlaridan biri T.Sobirov. Iste'dodli changchi o'zining tinimsiz mehnatlari evaziga ijro imkoniyatlar chegarasini hamisha yorib o'tishga, ustozining ijro yo'llarini boyitishga harakat qilgan. Uning ijrosida bir qancha jahon kompozitorlar asarlari gramplastinkaga yozib olingan.

Changchilar ansamblidagi faoliyat. Milliy cholg'u ansamblari safiga turli-xildagi: naychilar, rubobchilar, dutorchilar, g'ijjakchilar, doyrachilar kabi cholg'u

⁵ F.Shukurovaning T.Sobirov bilan bo'lgan suhbatidan.

ansamblari ham qo'shildi. Milliy chang cholg'ulari ansambli esa 55 yildan ortiq vaqt davomida faoliyat ko'rsatib kelmoqda.

1969 yil 1-sentabrda M.Ashrafiy nomidagi Toshkent davlat konservatoriyasi (hozirgi O'zbekiston davlat konservatoriyasi) talaba-sozandalaridan iborat birinchi professional changchilar ansambli tashkil etilib, o'z ijodiy va musiqiy-ijrochilik faoliyati boshlandi⁶.

Bu xayrli ish Respublikamiz madaniy, ma'rifiy hayotida tarixiy voqea bo'ldi desak mubolag'a bo'lmaydi. Ustoz Ahmad Odilov milliy changchilar ansambli tuzilishi davrini eslab, quyidagicha ta'rif bergandilar: "Chang cholg'usi ko'p torli, tovush so'ngdirg'ich mexanizmi o'rnatilgan murakkab soz sifatida takomillashib yangilandi. Odatda chang ijrochiligi san'ati ham sozandadan yuksak eshitish qobiliyatiga, chuqur musiqiy -nazariy bilimga, kerakli ijrochilik mahoratiga ega bo'lishni taqozo etadi. Sozandalar cholg'uda ovoz chiqarish yo'llarini, ijrochilik uslublarini - benuqson, mukammal o'zlashtirgan bo'lishlari lozim. Ko'rsatilgan amaliy talablarga rioya qilgan holdaniga, ansambl sozandalari unumli ijodiy yutuqlarga erishishlari mumkin"⁷.

Hozirgi kunda ansamblga O'zbekiston davlat konservatoriyasi "Xalq cholg'ularida ijrochilik" kafedrasida dotsenti, Turon fanlar akademiyasi faxriy professori taniqli changchi sozanda, murabbiy va tashkilotchi Axadjon Mamadaliyev rahbarlik qilib, iste'dodli yoshlarga ansambli sir-asrorlarini o'rgatib kelmoqdalar. Ansablga fortepianoda mohir sozanda Larisa Abdualyamova jo'rnavozlik qilib, ansambl rivojiga o'z xissasini qo'shib kelmoqda. Milliy changchilar ansambli musiqiy me'rosni targ'ib etishda, jahon klassik kompozitorlari tomonidan yaratilgan nodir musiqiy asarlarni ijro etib, yoshlarni, ko'p sonli tinglovchilarni musiqiy, estetik didlarini tarbiyalashda o'z hissasini qo'shib kelmoqda. Katta katta nufuzli konsert chiqishlarida qatnashib, ijodiy dasta sifatida jamoatchilik tomonidan tan olindi. Ansamblning konsertlari Respublika radiosi eshittirishlarida, oynai jahon ko'rsatuvlarida targ'ib etilini kelinmoqda.

Xulosa qilib aytganda, Ahmad Odilovning o'zbek musiqa ijrochiligiga qo'shgan xissasi juda beqiyosdir. Bugungi kunda ustozning ijod maktabini uning shogirdlari davom ettirib, chang ijrochiligini taraqqiyotini yanada rivojlantirishmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. A.Lutfullayev. "Changchilar ansambli". : T. 2003 yil.
2. F.Shukurovaning T.Sobirov bilan suhbatidan.
3. A.Mamadaliyev. "Ansambl sinfi". : T. 2020 yil

⁶ A.Mamadaliyev. "Ansambl sinfi". :T. 2020 yil. 13 bet.

⁷ A.Lutfullayev. "Changchilar ansambli". O'quv qo'llanma. Toshkent. 2003 yil. 14 bet.